

11.4.2011

Dnro 3036/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Sarja

YLEISEN EDUNVALVOJAN VELVOLLISUUDET PÄÄMIEHEN KUOLTUA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle 6.8.2009 osoittamassaan kirjeessä Keuruun yleisen edunvalvojan ja Tampereenseudun oikeusaputoimiston Mänttä-Vilppulan toimipisteen menettelyä velipuolensa edunvalvontaa ja perunkirjoitusta koskevassa asiassa.

Yleisen edunvalvojan osalta kantelijan arvostelu kohdistui ensinnäkin siihen, että hän oli kantelijan mukaan laiminlyönyt selvittää, oliko päämiehellä lähiomaisia. Toiseksi kantelija kertoi yleisen edunvalvojan hoitaneen hänen veljensä hautauksen ja estäneen häntä osallistumasta muistotilaisuuteen. Kolmanneksi kantelija katsoi yleisen edunvalvojan monin eri tavoin käyttäneen kuolinpesän varoja huolimattomasti. Neljänneksi hän toi – osin edelliseen kohtaan liittyen – esiin sen, että hän olisivoinut itse huolehtia perunkirjoituksesta säästäten siten kuolinpesän varoja.

Oikeusaputoimiston osalta kantelijan arvostelu kohdistui ennen muuta oikeusavustajan toimintaan ja käyttäytymiseen perunkirjoitustilaisuudessa.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Kuolleen päämiehen omaisten selvittäminen

3.1.1 Oikeusohjeet

Holhoustoimilaki

Holhoustoimilain 17 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan edunvalvojan tehtävä päättyy, kun päämies kuolee.

Säännöksen perusteluiden (HE 146/1998 vp, s. 35) mukaan edunvalvojan tehtävän päättymiseen kytkeytyy useita oikeusvaikutuksia. Edunvalvojan edustusvalta lakkaa tehtävän päättymisen hetkellä. Lisäksi edunvalvojalle syntyy muun muassa velvollisuus tehdä päätöstili ja luovuttaa hoidossaan oleva omaisuus siihen oikeutetuille.

Saman lain 59 §:n 1 momentin mukaan edunvalvoja on tehtävänsä lakattua velvollinen viipymättä luovuttamaan hoidossaan olevan omaisuuden päämiehelleen, uudelle edunvalvojalle tai muulle siihen oikeutetulle. Saman pykälän 2 momentin mukaan kun edunvalvojan tehtävä päättyy päämiehen kuoleman johdosta eikä omaisuutta voida viivytyksettä luovuttaa pesän osakkaiden yhteishallintoon, edunvalvoja voi luovuttaa omaisuuden sellaisen pesän osakkaan hoidettavaksi, joka perintökaaren 18 luvun 3 §:ssä säädetyn tavoin voi pitää huolta pesän omaisuudesta. Edunvalvojan on ilmoitettava omaisuuden luovuttamisesta kaikille niille pesän osakkaille, joiden olinpaikka ja henkilöllisyys ovat selvillä.

Säännöstä on perusteltu hallituksen esityksessä sillä, että aiemman holhouslain aikaan holhoojat ja uskotut miehet olivat toisinaan joutuneet hoitamaan omaisuutta pitkiä aikoja sen vuoksi, että oli osoittautunut vaikeaksi tai työlääksi selvittää, ketkä olivat pesän osakkaita ja siten oikeutettuja omaisuuden vastaanottamiseen (HE 146/1998 vp, s. 58).

Perintökaari

Perintökaaren 18 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan kunnes kaikki osakkaat tai se, jonka muutoin on hallittava pesää, ovat ottaneet pesän omaisuuden haltuunsa, on osakkaan, joka asui perittävän kuollessa tämän kanssa tai joka muutoin voi pitää huolta omaisuudesta, hoidettava sitä, jollei se ole holhoojan, toimitsijan tai muun hoidettavana. Saman lainkohdan mukaan osakkaan on viivytyksettä annettava kuolemantapauksesta tieto muille osakkaille ja, milloin jollekin näistä on tarpeen uskottu mies, tehtävä siitä ilmoitus oikeudelle tai tuomarille niin kuin holhouslaissa säädetään. Mitä edellä on sanottu osakkaasta, sovelletaan myös eloonjääneeseen puolisoon, vaikka tämä ei olisikaan pesän osakas.

Oikeuskirjallisuudessa (Aulis Aarnio – Urpo Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, 2000, s. 203–205) on todettu, että pesän omaisuuden hoitajana toimivan osakkaan on välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin muiden pesäosakkaiden henkilöllisyyden ja olinpaikan selvittämiseksi ja ilmoitettava heille kuolemantapauksesta. Tällaisen väliaikaisen toimivaltuudet ovat muuten rajoitetut. Hänen tehtävänä on lähinnä omaisuuden säilyttäminen. Disponointivaltaa hänellä ei ole muuta kuin siinä tapauksessa, että omaisuus pilaantumisen tai muun vastaavan syyn vuoksi on vaarassa menettää arvonsa tai pesälle uhkaa aiheutua tarpeettomista sitoumuksista taloudellista menetystä.

Mikäli taas jäämistön väliaikaista hallintoa ryhtyy hoitamaan muu henkilö kuin osakas, hänen toimivelvollisuutensa ovat suppeammat kuin osakkaan valtuudet. Ulkopuolinen väliaikainen hoitaja on velvollinen huolehtimaan jäämistöomaisuuden säilymisestä, mutta häneltä ei edellytetä, että hän ryhtyy toimiin kaikkien osakkaiden selville saamiseksi. Hän on velvollinen kutsumaan paikalle osakkaan. Jos hän ei kuitenkaan tavoita ketään pesän osakasta voidakseen luovuttaa hänelle omaisuuden hallinnon, hänen on ilmoitettava perintötapauksesta tuomioistuimelle, joka määrää ilmoituksen johdosta pesään erityisen toimitsijan. Tämän tehtävä on ottaa jäämistöomaisuus haltuunsa ja ryhtyä sitä koskeviin välttämättömiin toimenpiteisiin.

Perintökaaren 18 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan jollei kukaan 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu taho ryhdy vainajan omaisuutta hoitamaan, tulee sen, jolle se olosuhteisiin katsoen lähinnä kuuluu, ottaa omaisuus haltuunsa ja kutsua paikalle osakas tai ilmoittaa kuolemantapauksesta oikeudelle. Poliisiviranomainen on myös velvollinen suorittamaan, mitä tässä on sanottu, milloin sen apuun turvautaan tai tämä muutoin on tarpeellista. Saman pykälän 2 momentin mukaan ilmoituksen saatuaan tulee oikeuden, mikäli tämä on tarpeen, määrätä toimitsija huolehtimaan siitä, mikä 3 §:n mukaan on osakkaan velvollisuutena.

Edellä mainitussa teoksessa (s. 203) on kyseisen säännöksen soveltamisesta todettu muun muassa, että käytännössä jäämistön väliaikaista hallintoa koskevat määräykset tulevat useimmi-

ten noudatettavaksi yksinäisten ihmisten jäämistöissä. Perintökaaren 18 luvun 4 §:n 1 momentin ilmaisun " jolle se olosuhteisiin katsoen lähinnä kuuluu" on tulkittu tarkoittavan muun muassa talon isännöitsijää, sairaalan johtajaa, hotellinomistajaa, naapurua jne.

Perintökaaren voimaanpanolaki

Perintökaaren voimaanpanolain 7 §:n mukaan se, jonka hoidossa omaisuus on, tulee ilmoittaa tuomioistuimelle, ettei vainajalta jäänyt perintökaareissa tarkoitettua oikeudenomistajaa. Tuomioistuimen tehtävänä on ilmoittaa asiasta Valtiokonttorille, joka puolestaan pyytää tuomioistuinta määräämään erityisen toimitsijan pesän selvittämistä varten.

Edellä mainitussa teoksessa on todettu (s. 114), että käytännössä ei menetellä säännöksessä kuvatulla tavalla, vaan mainittu ilmoitus tehdään suoraan Valtiokonttorille, joka antaa valtakirjan jäämistön selvittämistä varten sopivaksi katsomalleen taholle.

Kysymystä perillisestä kuolleen päämiehen omaisuuden luovutuksesta valtiolle on käsitelty myös oikeusministeriön ns. holhoustoimen kehittämistyöryhmässä, jonka toiminnalla tai kannanotoilla ei kuitenkaan ole virallista lainsäädäntöön perustuvaa asemaa. Työryhmä kuitenkin käsittelee holhoustoimeen liittyviä tulkintakysymyksiä yhdenmukaisten käytäntöjen aikaansaamiseksi.

Tältä osin työryhmä on todennut kannanotossaan, joka on laadittu yhteistyössä Valtiokonttorin kanssa, muun muassa, että edunvalvojan on tehtävä ilmoitus henkilön kuolemasta muun muassa silloin, kun päämies on kuollut eikä tältä ole jäänyt perillistä tai testamenttia. Vastaavasti kuin edellä oikeuskirjallisuudessa on todettu, työryhmän kannanotossa on tuotu esiin se, että käytännössä ilmoitus tehdään suoraan Valtiokonttoriin. Tämä puolestaan perustuu Valtiokonttorin ohjeisiin. Jollei perillisestä kuolleen henkilön pesästä löydy testamenttia, kuolintapauksesta ilmoitetaan työryhmän kannanoton mukaan Valtiokonttorille kirjallisesti heti, kun sukuselvityksestä on käynyt selville, että perillisiä ei ole.

Viimeksi mainittu seikka on todettu myös Valtiokonttorin 17.3.2009 päiväystä valtion kuolinpesien hoitoa koskevasta tiedotteesta. Valtiokonttorin internet-sivuilta (www.valtiokonttori.fi) löytyvässä valtion perintöasioita koskevassa esitteessä on lisäksi todettu, että perillisestä kuolleesta henkilöstä on ilmoitettava Valtiokonttoriin riippumatta siitä, onko henkilö tehnyt testamentin vai ei. Edelleen on todettu, että valtio on kutsuttava perunkirjoitukseen ja merkittävä perukirjaan oikeudenomistajaksi.

3.1.2

Aiempi kannanotoni

Olen aiemmin käsitellyt esillä olevaa aihepiiriä 13.6.2008 antamissani päätöksissä dnro:t 3557/4/06 ja 4380/4/08. Ensiksi mainitussa päätöksessäni totesin muun muassa seuraavaa:

Perintökaaren 18 luvun 3 §:n 1 momentin sanamuodon mukaan velvollisuus ilmoittaa kuolemantapauksesta muille osakkaille ei näyttäisi koskevan edunvalvojaa, vaan nähdäkseni tehtävät on säännöksessä jaettu niin, että edunvalvoja huolehtii omaisuudesta ja osakas tai leski ilmoittaa kuolemasta muille osakkaille. Tämä tehtävien jaottelu pätee mielestäni selvimmän ennen muuta sellaisiin selkeisiin perustilanteisiin, joissa joku kuolinpesän osakas on heti päämiehen kuoltua edunvalvojan tiedossa. Sitä välitilaa, jonka aikana kukaan kuolinpesän osakkaista ei vielä ole edunvalvojan tiedossa, voitaneen arvioida perintökaaren 18 luvun 4 §:n 1 momentin mukaisesti. Sikäli kuin säännöstä sovellettaisiin edunvalvojan, siitä seuraisi samalla edunvalvojalle velvollisuus kutsua paikalle osakas.

Edelleen voidaan todeta, että perintökaaren 20 luvun 2 §:n 1 momentti saattaa asettaa edunvalvojalle velvoitteita myös perunkirjoituksessa, joskin vain sillä edellytyksellä, että esimerkiksi osakas ei ole ottanut pesän omaisuutta haltuunsa. Se, että kukaan osakkaista ei haluaisi ottaa omaisuutta haltuunsa, edellyttäisi niin ikään esikysymyksenä heidän kantansa selvittämistä. Tämäkin puolestaan edellyttäisi osakkaiden tai ensi vaiheessa ainakin jonkun heistä selvittämistä.

Edellä todetuista perintökaaren säännöksistä voisi edunvalvojalle kuitenkin seurata kaiken kaikkiaan verraten pitkällekin menevä velvollisuus selvittää kuolinpesän osakkaita. Mielestäni edunvalvojan kuolinpesän osakkaita koskevan selonottovelvollisuuden laajuutta on kuitenkin lähtökohtaisesti arvioitava ensi sijassa holhoustoimilain ja siinä nimenomaisesti viitattujen perintökaaren säännösten nojalla.

Jotta edunvalvoja voisi holhoustoimilain 59 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla luovuttaa hoidettavanaan olleen omaisuuden, hänellä tulisi olla tietoa ainakin yhdestä kuolinpesän osakkaasta. Säännöksessä viitattu luovutuksen vastaanottamiseen oikeutettu perintökaaren 18 luvun 3 §:ssä määritelty osakas tarkoittaa sellaista pesän osakasta, joka voi pitää huolta pesän omaisuudesta. Näitä ovat mainitun lainkohdan perusteella osakas, joka asui perittäväen kuollessa tämän kanssa tai joka muutoin voi pitää huolta omaisuudesta.

Kyse on nyt siitä, kuinka laaja velvollisuus edunvalvojalla on selvittää edellä mainittuja kuolinpesän osakkaita, jos päämies ei ole jättänyt jälkeensä omaisia koskevia tietoja ja kun väestötietolain 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan väestötietojärjestelmään talletetaan perheoikeudellista asemaa kuvaavina tietoina vain vanhempia, avioliittoa, puolisoa ja lapsia koskevat tiedot.

Kuolinpesän osakkaiden selvittämisellä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa päämiehen kuoleman jälkeen voi olla merkitystä jo käytännön asioiden – kuten hautajaisjärjestelyjen – hoitamisen kannalta. Se voi olla taroituksenmukaista siitäkkin syystä, että edunvalvontatoimistot ovat nykyisellään erittäin kuormitettuja työmäärän suhteen.

Holhoustoimilaki ei anna tähän kysymykseen selkeää vastausta. Lain 59 §:n 2 momentissa on säädetty, että omaisuuden luovuttamisesta yhdelle osakkaalle on ilmoitettava kaikille niille osakkaille, joiden olinpaikka ja henkilöllisyys on selvillä. Tämäkään säännös ei kuitenkaan anna selvää vastausta siihen, miten laajoja selvitystoimia edunvalvojan tulee suorittaa osakkaiden löytämiseksi tilanteessa, jossa edunvalvojan tiedossa ei entuudestaan ole – esimerkiksi omaisten aiempien yhteydenottojen johdosta – yhtään osakasta, jolle omaisuuden voisi ylipäättään luovuttaa mutta jossa osakkaita olisi tavalla tai toisella ehkä selvitettävissä.

Kyseistä säännöstä, joka mahdollistaa omaisuuden luovuttamisen yhdellekin osakkaalle sen johdosta, että sitä ei voida viipymättä luovuttaa pesän osakkaiden yhteishallintoon, on perusteltu hallituksen esityksessä sillä, että aiemman holhouslain aikaan holhoojat ja uskotut miehet olivat toisinaan joutuneet hoitamaan omaisuutta pitkiä aikoja sen vuoksi, että oli osoittautunut vaikeaksi tai työlääksi selvittää, ketkä olivat pesän osakkaita ja siten oikeutettuja omaisuuden vastaanottamiseen (HE 146/1998 vp, s. 58).

Säännöksellä on siten tarkoitettu helpottaa omaisuuden luovuttamista silloin, kun ainakin yksi osakas on tiedossa. Sen sijaan säännös ei anna selvää vastausta siihen, millaisia selvitystoimia asiassa on tuon yhdenkään osakkaan löytämiseksi tehtävä.

Katsoin johtopäätöksenäni, että voitiin pitää tulkinnanvaraisena, millainen velvollisuus edunvalvojalla on päämiehensä kuoleman jälkeen selvittää kuolinpesän osakkaita. Kyse on tällöin ennen muuta holhoustoimilain 59 §:n 2 momentin ja perintökaaren 18 luvun 3 §:n 1 momentin tulkinnasta ja näiden säännösten yhteensovittamisesta. Esitin holhouslainsäädännön sisällöstä ja kehittämisestä vastaavan oikeusministeriön harkittavaksi, olisiko sääntelyä päämiehen kuolemanjälkeisten asioiden hoitamisen osalta tarvetta kehittää. Pyysin ministeriötä ilmoittamaan mahdollisista toimenpiteistään.

Ministeriö ilmoitti, että on erikseen selvitettävä, liittyykö päämiehen kuolemaan sellaisia ongelmia, jotka vaativat lainsäätäjän ratkaisua. Ministeriöllä oli tarkoitus käynnistää hanke, jossa arvioidaan tarvetta muuttaa holhouslainsäädäntöä. Tässä yhteydessä voitiin arvioida myös nyt esiin tulleita kysymyksiä.

3.1.3

Holhoustoimilain uudistaminen

Oikeusministeriön työryhmämietintö

Oikeusministeriö asetti 20.8.2009 työryhmän selvittämään holhousasioihin ja edunvalvontaan liittyvät muutos- ja kehittämistarpeet. Työryhmä sai työnsä valmiiksi tammikuussa 2010 (Edunvalvojen valvonnan ajanmukaistaminen, Mietintöjä ja lausuntoja 4/2010). Mietinnössä on edellä kohdassa 3.1.2 mainittuihin päätöksiini viitaten erikseen arvioitu edunvalvojan tehtäviä päämiehen kuoleman jälkeen ja etenkin kuolleen päämiehen omaisten selvittämistä (ks. s. 24–26).

Mietinnössä on todettu, että holhustoimilaissa ei säädetä siitä, miten tarmokkaasti ja mitä menettelyjä käyttäen edunvalvojan tulee selvittää, onko päämieheltä jäänyt omaisia tai muita läheisiä. Tähän ei mietinnön mukaan näytä olevan tarvettakaan, sillä nykyinen sääntely tosiasiallisesti pakottaa edunvalvojan tiettyyn aktiivisuuteen. Edunvalvoja ei näet voi luovuttaa omaisuutta hallinnastaan ennen kuin ainakin yksi osakas tiedetään.

Toisaalta on mietinnön mukaan selvää, ettei edunvalvoja ole velvollinen ryhtymään suurta työmäärää vaativiin toimenpiteisiin esimerkiksi ulkomaille kadonneen perillisen löytämiseksi. Aktiivisuusvelvollisuus on perillisillä, joiden oikeus vanhentuu, jolle sitä saatetaan määrääjässä voimaan. Viime kädessä omaisuuden luovuttaminen voidaan mietinnön mukaan toteuttaa niin, että edunvalvoja ilmoittaa valtiokonttorille siitä, ettei perittävältä jäänyt perillistä. Jos perittävältä jäi tiedetty perillinen, mutta hänen olinpaikkaansa ei tiedetä, edunvalvoja voi tehdä hakemuksen, että edunvalvoja määrätään hoitamaan omaisuutta kadonneen perillisen lukuun.

Edelleen mietinnössä todetaan, että käytännön kehittämistoimenpiteillä voi olla mahdollista ehkäistä sellaista tilanteiden esiintymistä, joissa ei päämiehen kuoltua tiedetä, onko häneltä jäänyt perillisiä. Kun edunvalvojan tehtävä alkaa, hän joutuu perehtymään päämiehen tilanteeseen hoitaakseen tehtävänsä asianmukaisesti. Tähän yhteyteen voi olla paikallaan kytkeä myös päämiehen omaisten selvittäminen sellaisissa tapauksissa, joissa asiasta voi myöhemmin tulla epäselvyyttä. Jos edunvalvonta kestää pitkään, selvitys saattaa luonnollisesti vanhentua. Tällöinkin siitä on kuitenkin apua, kun asiaa joudutaan uudelleen selvittämään päämiehen kuoltua.

Holhustoimilain muuttamista koskeva hallituksen esitys

Sittemmin eduskunnalle annettiin edellä todetun mietinnön pohjalta laadittu hallituksen esitys laeiksi holhustoimesta annetun lain ja holhustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta (HE 203/2010 vp).

Siinä holhustoimilain 59 §:n 2 momenttiin ehdotetaan edunvalvojalle velvollisuutta ilmoittaa omaisuuden luovuttamisesta pesän osakkaille ennakoivasti, viimeistään seitsemän päivää ennen luovutuksen tapahtumista. Ilmoituksessa tulee yksilöidä se pesän osakas tai osakkaat, joille omaisuuden hoito aiotaan luovuttaa. Tarkoituksena on, että pesän osakkaat ehtivät valmistautua omaisuuden yhteishallintoon ja saapua paikalle omaisuuden luovutustilaisuuteen, jos katsovat etunsa sitä edellyttävän. Ilmoitus on tehtävä niille pesän osakkaille, joiden olinpaikka ja henkilöllisyys ovat selvillä. Hallituksen esityksen (ks. s. 24) mukaan edunvalvojalla ei ole erityistä selvitysvelvollisuutta pesän osakkaiden henkilöpiiristä.

Lainmuutos (122/2011) tulee voimaan 1.5.2011.

3.1.4

Edunvalvonnan hallinnonsisäinen ohjaus

Oikeusministeriössä toimiva yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmä, joka antaa yhdenmukaisen edunvalvontakäytännön aikaansaamiseksi suosituksia tulkinnanvaraisia tilanteita ajatellen, on

28.10.2009 ottanut kantaa edunvalvontatehtävän lakkaamiseen ja päätöstoimiin päämiehen kuollessa. Kannanotossa todetaan muun muassa, että pääsääntö on, että kuolinpesän asioiden hoitoon ei edunvalvoja puutu lainkaan. Yleinen edunvalvoja ei toisaalta kuitenkaan voi jättää asian hoitamista päämiehen kuolemaan, jos tiedossa ei ole asioiden hoitamista jatkavaa henkilöä, vaikka nämä tehtävät eivät enää kuulu edunvalvontaan ja edunvalvontapalkkiona laskutettaviin tehtäviin.

Työryhmä suosittelee kannanotossaan, että päämiehen omaiset selvitetään jo edunvalvonnan kestäessä mahdollisimman kattavasti, koska tämä helpottaa ja jouduttaa omaisuuden luovuttamista päämiehen kuoleman jälkeen osakkaille ja kuolinpesän yhteishallintoon.

Työryhmän kannanotossa on tarkemmin otettu kantaa kolmenlaisiin tilanteisiin. Ensimmäinen ovat tilanteet, joissa kuolinpesän osakkaat ovat tiedossa ja ottavat pesän hallintaansa. Omaisuus luovutetaan tällöin viivytyksettä osakkaiden yhteishallintoon. Edunvalvonta päättyy päämiehen kuolemaan ja tämän jälkeiset toimet kuuluvat kuolinpesälle ja sen osakkaille. Toisen ryhmän muodostavat tapaukset, joissa päämieheltä ei ole tiettävästi jäänyt perillisiä. Tällöin edunvalvojan on hankittava aukoton sukuselvitys vainajasta ja ilmoitettava asiasta Valtiokonttorille. Omaisuus ja pesänhoito luovutetaan Valtiokonttorin määräämälle pesänhoitajalle. Kolmannen ryhmän muodostavat tapaukset, joissa päämiehen kuolinpesässä on osakkaita, mutta nämä ovat passiivisia, eivätkä hoida kuolinpesää.

3.1.5

Omaisten selvittäminen puheena olevassa tapauksessa

Nyt puheena olevassa asiassa yleisen edunvalvojan ja kantelijan välillä on erimielisyyttä siitä, oliko yleinen edunvalvoja selvittänyt asiaankuuluvalla tavalla kuolinpesän osakkaita eli päämiehen lähiomaisia.

Yleisen edunvalvojan selvityksen mukaan hän oli saanut tiedon päämiehen kuolemasta terveyskeskuksesta, jolla oli ollut kiire päästä vainajasta eroon. Yleinen edunvalvoja oli tiedustellut kuolemasta ilmoittaneelta sairaanhoitajalta vainajan lähiomaisista. Sairaanhoitajan ilmoituksen mukaan lähiomaiseksi oli merkitty edunvalvoja, eikä terveyskeskuksella ollut tietoa eikä merkintöjä muista henkilöistä. Edelleen yleinen edunvalvoja oli keskustellut mahdollisista omaisista sosiaalityöntekijän kanssa. Tämä oli muistanut vainajan omaisista vain edesmenneen äidin. Lisäksi edunvalvoja oli saanut edellisiltä viranhaltijoilta tiedon, että vainajalla ei ollut omaisia. Vielä yleinen edunvalvoja oli selvittänyt tietoja omaisista seurakunnalta, mielenterveystyön yksiköstä ja maistraatista.

Selvitystyönsä tuloksena yleinen edunvalvoja oli saanut tietää vainajan tädin yhteystiedot. Ensisijaisesti yleinen edunvalvoja oli tavoitellut tädin lapsia, koska hän ei ollut voinut tietää, millaisessa kunnossa iäkäs henkilö oli ollut, eikä hän ollut halunnut ainakaan järkyttää tätä kertomalla sukulaisen kuolemasta. Yleinen edunvalvoja oli tavoitellut sekä vainajan tädin tytärtä että poikaa, joista viimeksi mainitun hän oli tavoittanut. Tämä ei kuitenkaan yleisen edunvalvojan mukaan ollut kertonut mitään kantelijan olemassa olosta. Yleinen edunvalvoja oli selvityksensä mukaan saanut tämän tiedon vasta perunkirjoituksen yhteydessä.

Maistraatti on lausunnossaan katsonut, että yleinen edunvalvoja oli riittävän asianmukaisesti pyrkinyt selvittämään kuolinpesän osakkaita.

Vastineessaan kantelija arvosteli yleistä edunvalvojaa muun muassa siitä, että tämä ei ollut edes yrittänyt ottaa yhteyttä vainajan tätiin, vaikka tämän pojalta olisi voitu varmistaa tädin olleen täysissä sie-lunvoimissa. Kantelija myös totesi perunkirjoituksessa tulleen ilmi, että mainittu täti oli tiennyt kantelijan velipuolella olleen sisar.

Totean, että puheena olevana ajankohtana voimassa ollut lainsäädäntö ei ole antanut yksiselitteistä vastausta kysymykseen, missä määrin edunvalvojalla on epäselvissä tapauksissa velvollisuus selvittää kuolleen päämiehen omaisia. Myöskään 1.5.2011 voimaan tuleva holhoustoimilain muutos ei selvennä tilannetta tältä osin. Hallituksen esityksessä on tosin todettu, että edunvalvojalla ei ole erityistä selvitysvelvollisuutta pesän osakkaiden henkilöpiiristä. Lainsäädännössä ei siten jatkossakaan ole asetettu edunvalvojalle nimenomaisesti määriteltyä kuolinpesän osakkaiden selvittämisvelvollisuutta. Asia on näin ollen tässä suhteessa lainsäädännöllä ratkaistu, eikä oikeusasiamiehen tehtävä ole ottaa kantaa eduskunnan toimintaan lainsäädäntövallan käyttäjänä.

Joka tapauksessa on mielestäni kuitenkin selvää jo olemassa olevan lainsäädännön perustella, että edunvalvoja ei voi jäädä täysin passiiviseksi omaisten selvittämisen suhteen. Tämä johtuu jo laissa edunvalvojalle säädetystä velvollisuudesta luovuttaa hallussaan ollut päämiehen omaisuus kuolinpesän osakkaalle. Jos taas tällaisia ei ole, asiassa on ryhdyttävä niihin toimenpiteisiin, joita perillisettä kuolleen päämiehen tapaukset edellyttävät. Kyse on tällöin kuolinpesän ja pesänhoidon luovuttamisesta Valtiokonttorille.

Esillä olevaa tilannetta on sittemmin pyritty selkiyttämään hallinnonsisäisesti oikeusministeriön yleisen edunvalvonnan kehittämisyöryhmän suositusluonteisilla kannanotoilla. Nämä kannanotot on kuitenkin laadittu vasta nyt esillä olevan edunvalvonnan jo päätyttyä.

Käsitykseni mukaan yleinen edunvalvoja oli sinänsä aktiivisesti ja monipuolisesti pyrkinyt selvittämään lähiomaisia ainakin siihen nähden, että yli yhdeksän vuotta kestäneen edunvalvonnan aikana ei ollut tullut ilmi tietoja lähiomaisista eikä väestötietoja järjestelmästäkään tällaisia tietoja ollut suoraan nähtävissä.

Toisaalta yleisen edunvalvojan menettelyä voidaan kuitenkin pitää kritiikille alttiina siksi, että sinänsä hyvin alkanut omaisten selvitystyö oli loppuvaiheessaan jäänyt kesken, kun hän ei ollut ottanut yhteyttä lopulta löytämäänsä vainajan tatiin. Asian tällaisella tarkemmalla selvittämisellä olisi ehkä voitu kokonaisuudessaan välttää nyt esiin noussut ongelmalliseksi ja valitettavaksi lopulta muodostunut tapahtumaketju.

Vaikka omaisten selvittämistä koskeva sääntely on ollut – ja on jatkossakin – tulkinnanvaraista ja asiaa koskevaa yleistä hallinnonsisäistä ohjausta ei esillä olevana ajankohtana ole ollut, pidän omaisten selvittämistä tärkeänä. Tämä käsitykseni perustuu siihen, että omaisten selvittämisen merkitys konkretisoituu käytännössä etenkin omaisuuden luovuttamisen ja hautajaisjärjestelyiden yhteydessä. Käsittelen näitä seikkoja erikseen jäljempänä.

3.2

Kuolleen päämiehen irtaimen käsittely

3.2.1

Arvioinnin lähtökohdat

Kantelun mukaan vainajan irtaimistosta ei ollut mitään jäljellä – ei edes valokuvia tai henkilökohtaisia papereita – sen vuoksi, että yleinen edunvalvoja oli sen hävittänyt. Edelleen yleinen edunvalvoja ei ole tehnyt mitään palauttaakseen pesästä luovutettua omaisuutta sille, jolle se lain mukaan kuuluu.

Yleinen edunvalvoja on puolestaan selvityksessään todennut, että tavoitettuaan vainajan serkun hän oli keskustellut tämän kanssa myös vainajan asunnon tyhjentämisestä. Serkun mukaan vainajan koto-

na ei ollut mitään arvokasta. Yleinen edunvalvoja oli ollut tietoinen siitä, että asiakirjoihin ei vainajalle ollut kirjattu mitään arvokasta irtainta omaisuutta. Näin ollen yleinen edunvalvoja oli pyytänyt mainittua serkkua huolehtimaan vuokra-asunnon tyhjentämisestä, ettei asunnon vuokraa olisi tarvinnut enää maksaa. Tässä vaiheessa yleinen edunvalvoja oli selvityksensä mukaan ollut siinä käsityksessä, että mainitun serkun äiti oli kuolinpesän osakas ja liian iäkäs lähtemään tyhjentämään asuntoa. Irtaimiston luettelointia yleinen edunvalvoja ei ollut pitänyt tärkeänä, koska hän oli toiminut siinä uskossa, että mainittu täti olisi ollut kuolinpesän osakas.

Maistraatti ei ole lausunnossaan arvioinut asiaa tältä osin enemmälti. Yleisenä johtopäätöksensä maistraatti on kuitenkin todennut, että maistraatilla ei ole huomauttamista edunvalvojan toiminnasta.

Totean, että päämiehen kuoltua syntyy kuolinpesä. Sen osakkaat on lueteltu tyhjentävästi perintökaaren 18 luvun 1 §:n 1 momentissa. Säännöksen mukaan kuolinpesän osakkaita ovat perilliset ja yleisjälkisäädöksen saajat sekä eloonjäänyt puoliso. Ensisijaiset perilliset on puolestaan lueteltu perintökaaren luvuissa 2–4.

Kuolinpesän omaisuus puolestaan muodostuu vainajan jälkeen jättämästä omaisuudesta, varoista ja veloista. Näin ollen edunvalvonnassa olleen päämiehen kuoltua muodostuneeseen kuolinpesään kuuluu niin edunvalvojan holhustoimilain 37 §:n 1 momentin nojalla hallintaansa ottama kuin saman lain 38 §:n 1 momentin nojalla päämiehen vallittavaksi jätetty omaisuus. Holhustoimilain 32 §:n 1 momentin mukaan edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta.

Edunvalvonnan päätyttyä päämiehen kuolemaan edunvalvoja menettää lähtökohtaisesti kelpoisuutensa edustaa edesmennyttä päämiestä tämän taloudellisissa asioissa. Hänellä ei siten ole oikeutta tehdä oikeustoimia päämiehen tai kuolinpesän lukuun. Edunvalvojalla voidaan kuitenkin katsoa olevan tehtävänsä liittyvä yleinen huolellisuusvelvoite omaisuuden säilyttämisessä, kunnes holhustoimilain 59 §:ssä tarkoitettu luovutus on tapahtunut. Mainitun säännöksen perusteluiden mukaan lain sanonta omaisuuden viivytyksettömästä luovutuksesta on ymmärrettävä niin, että luovutuksen tulee tapahtua välittömästi sen jälkeen, kun omaisuuden säilyttäminen edunvalvojan hallussa ei ole välttämätöntä päätöstilin laatimisen kannalta (HE 146/1998 vp, s. 58).

Olen aiemmin 19.9.2007 antamassani päätöksessä dnro 1408/4/06 arvostellut sitä, että yleinen edunvalvoja oli tehtävänsä jo päätyttyä päämiehensä kuolemaan hyväksynyt sen, että hoitolaitos, jossa päämies oli viimeksi asunut, oli luovuttanut päämiehen irtainta muulle kuin kuolinpesän osakkaalle.

Edelleen olen 18.6.2010 antamassani elossa olleen päämiehen asunnon tyhjentämisestä koskeneessa päätöksessä dnro 3026/4/08 pitänyt tärkeinä sellaisia toimenpiteitä, joilla voisi olla mahdollista estää tai ainakin minimoida tilanteita, joissa edunvalvojan silmin arvottomalta vaikuttava päämiehen henkilökohtainen irtain omaisuus joko hävitettäisiin tai joissa se myynnin myötä ajautuisi sellaisille täysin ulkopuolisille tahoille, joilla ei ole siihen erityistä tunnesidettä. Tällöin tulisi otetuksi huomioon myös edellä todettu perhe-elämän kunnioittaminen, johon kuuluu osaltaan perheen historian ja kulttuuriperinnön vaaliminen ja siirtyminen edelleen uusille sukupolville esimerkiksi valokuvien ja vanhojen kirjeiden muodossa.

Edellä kohdassa 3.1.3 mainitussa mietinnössä todetaan muun muassa, että voidaan harkita ohjeistuksen laatimista siitä, missä tilanteissa ja millaisin edellytyksin yleinen edunvalvoja voi joko kuolinpesältä saamansa toimeksiannon perusteella tai ilman tällaista toimeksiantoa suorittaa muita päämiehen kuoleman jälkeisiä tehtäviä kuin niitä, jotka holhustoimilain ja perintökaaren 18 luvun säännösten nojalla ovat hänen velvollisuutenaan.

3.2.2

Arviointia

Yleinen edunvalvoja oli nyt ollut siinä käsityksessä, että vainajan täti olisi ollut lähin omainen ja kuolinpesän osakas. Hän ei kuitenkaan ollut tähän yhteydessä vaan oli asioinut tämän pojan eli vainajan serkun kanssa. Lisäksi yleinen edunvalvoja oli antanut vainajan asunnon tyhjentämisen tehtäväksi kyseiselle henkilölle, joka ei voinut olla perintökaaren mukainen pesän osakas perillisasemansaperusteella siinäkään tapauksessa, että yleisen edunvalvojan oletus tädin oikeudellisesta asemasta olisi ollut oikea.

Edellä todetun perusteella ja kun sittemmin vielä ilmeni, että kantelija oli kuolinpesän ainoa osakas, yleinen edunvalvoja oli joka tapauksessa tosiasiallisesti luovuttanut kuolinpesän omaisuutta taholle, jolla ei olisi ollut siihen oikeutta.

Sikäli kuin yleinen edunvalvoja on viitannut siihen, että hänen vainajan serkulta saamansa tiedon mukaan ja edunvalvonta-asiakirjojen perusteella vainajalla ei ollut mitään arvokasta irtainta omaisuutta, asiaa ei ole arvioitava vain taloudellisesta näkökulmasta, vaan kyse on myös perheyhteyden kunnioittamisesta. Kantelussa on tuotu esiin muun muassa se, että kantelija oli kokenut velipuolensa harvalukuisesta yhteydenpidosta huolimatta läheiseksi, koska hänellä ei ollut muita sisarusia.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella ei ole otettavissa kantaa siihen, mitä omaisuuttavainajan asunnossa oli lopulta ollut tai mitä sille oli asunnon tyhjentämisen jälkeen lopulta tapahtunut. Näin ollen ei ole arvioitavissa, olisiko tuota omaisuutta enää saatavissa takaisin.

Esillä oleva omaisuuden luovuttamista koskeva kysymys liittyy o lennaisesti edellä kohdassa 3.1 käsiteltyyn kysymykseen edunvalvojan velvollisuudesta selvittää kuolleen päämiehen omaisia.

Jos asiaa arvioidaan siitä näkökulmasta, että yleisen edunvalvojan oletus vainajan tädin perillisasemasta olisi ollut oikea, kyseinen täti olisi ollut sellainen holhoustoimilain 59 §:n 1 momentin tarkoittama henkilö, jolle edunvalvojan hoidossa ollut päämiehen omaisuus olisi sinänsä voitu luovuttaa. Nyt päämiehen hallinnassa ollut kuolinpesän omaisuus eli vainajan koti-irtaimisto oli kuitenkin tosiasiallisesti luovutettu oletetun kuolinpesän osakkaan pojalle, kun hänen tehtäväkseen oli annettu asunnon tyhjentäminen.

Katson, että tässä oletetussa vaihtoehtoisessa mallissa, johon yleisen edunvalvojan toiminta nähtävästikin oli perustunut, yleisen edunvalvojan olisi tullut joko luovuttaa irtain olettamalleen kuolinpesän osakkaalle tai ainakin tavalla tai toisella pyrkiä selvittämään tämän kanta siihen, miten kuolinpesään kuuluvan irtaimen suhteen haluttaisiin toimittavan. Jos yleinen edunvalvoja olisi ollut tässä vaiheessa yhteydessä suoraan puheena olevaan vainajan tätiin, olisi saattanut selvittää samalla se, että vainajalla oli perillisasemassa ollut sisarpuoli.

3.2.3

Johtopäätökset

Edellä todetun perusteella ja kohdassa 3.1.5 esitettyyn viitaten katson yleisen edunvalvojan selvittäneen puutteellisesti kuolleen päämiehensä omaisia ja sen seurauksena menetelleen virheellisesti kuolleen päämiehen koti-irtaimiston luovutuksessa. Moitearviointissani olen kuitenkin ottanuthuomioon omaisten selvittämisvelvollisuuteen liittyvän tulkinnanvaraisuuden. Toimenpiteeni ilmenee kohdassa 4.

Lisäksi totean hyvittämisen näkökulmasta seuraavan.

Koska kantelija on ollut velipuolensa ainoa perillinen ja kun yleisen edunvalvojan toimenpiteiden johdosta hänelle perintökaaren mukaisesti kuuluvaa irtainta omaisuutta oli luovutettu muulle kuin siihen oikeutetulle, kyseessä on nyt ollut perusoikeutena turvatun omaisuudensuojan loukkaus. Perustuslain 15 §:n 1 momentin mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Tapaus on valitettava esimerkki siitä, mitä seurauksia voi olla sillä, että päämiehen kuoleman jälkeen perillisasemassa olevia osakkaita ei ole edunvalvojan tiedossa.

Olen 28.1.2011 antamassani päätöksessä 4181/4/09 todennut, että perusoikeuksien loukkaukset pitää ensisijaisesti estää. Jos se ei onnistu, ne pitää oikaista tai korjata. Mutta jos sekään ei onnistu, loukkaus tulee hyvittää. Valtion vahingonkorvaustoiminnan järjestämisestä valtiovarainministeriölle 28.1.2011 antamassani lausunnossa dnro 4535/5/10 olen puolestaan todennut muun muassa, että oikeusasiamies on vanhastaan tehnyt viranomaisille erilaisissa tilanteissa hyvitysesityksiä, joilla tähdätään siihen, että tapahtunut virhe voidaan hyvittää. Hyvitys on laajempi kuin vahingonkorvauslaissa tarkoitettu vahingon tai vahingonkorvauksen käsite. Vahinkojen hyvittäminen oikeusasiamiehen esityksen perusteella on samalla yksi asian sovinnollisen ratkaisun muoto.

Edelleen totesin, että oikeusasiamiehen esityksiin perustuva hyvitys voi olla ainakin kolmenlainen. Ensinnäkin hyvitys voi olla vahingonkorvauslain mukaisen vahingon korvaamista. Toiseksi hyvitys voi perustua Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaan, jos kysymys on sopimukseen perustuvan oikeuden tai vapauden loukkauksesta. Kolmanneksi hyvitys voi olla kansallisen lain vastaisesta menettelystä aiheutuneen muunlaisen vahingon tai epäoikeudenmukaisuustuntemuksen, vääryyskokeuksen yms. korvaamista tai hyvittämistä. Sen ei välttämättä tarvitse olla rahallista, vaan se voi olla esimerkiksi anteeksipyyntö.

Tässä tapauksessa on käytettävissäni olleen aineiston perusteella epäselvää, voidaankoloukkausta oikaista tai korjata palauttamalla kantelijalle perillisenä kuulunut irtain hänelle. Koska myöskään irtaimen omaisuuden laadusta ei ole tarkempaa tietoa, asian arvioiminen yleisen edunvalvojan holhous-toimilain 45 §:n mukaisen vahingonkorvausvelvollisuuden näkökulmasta ei ole tässä yhteydessä enemmälti mahdollista.

Edellä todetun johdosta esitän, että yleisen edunvalvojan tulisi vielä erikseen pyrkiä selvittämään, mitä irtainta omaisuutta päämiehen asunnossa oli ollut, mitä sille oli asunnon tyhjentämisen jälkeen sittemmin tapahtunut ja onko sitä mahdollista enää saada palautetuksi siihen oikeutetulle henkilölle. Jos näin ei ole, yleisen edunvalvojan tulisi harkita, millä tarkoituksenmukaisella tavalla kantelijan oikeuksien loukkaus olisi mahdollista hyvittää hänelle. Tapauksen luonne huomioon ottaen olisi mielestäni kantelijan näkökulmasta kohtuutonta, jos hänen tulisi saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi.

3.3

Kuolleen päämiehen hautajaisten järjestäminen

3.3.1

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Hautaustoimilaki

Hautaustoimilain 2 §:n 1 momentin mukaan vainajan ruumis on ilman aiheetonta viivytystä haudattava tai tuhkattava. Vainajan ruumista tai tuhkaa tulee 2 momentin mukaan käsitellä arvokkaasti ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Edelleen saman pykälän 3 momentin mukaan vainajan ruumiin

hautaamisessa ja tuhkaamisessa sekä tuhkan käsittelyssä tulee kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia.

Viimeksi mainitun säännöksen perusteluiden (HE 204/2002 vp) mukaan vainajan katsomus ja toivomukset tulisi ottaa huomioon niin hyvin, kuin se on kohtuudella mahdollista. Säännös ei velvoittaisi toteuttamaan sellaisia toivomuksia tai vainajan katsomuksesta johtuvia ratkaisuja, joiden toteuttaminen olisi kohtuuttoman vaikeaa tai kuolinpesän varoihin nähden kohtuuttoman kallista. Säännös toimii periaatteellisuonteisena ohjeena niille tahoille, jotka 23 §:n mukaan huolehtivat vainajan hautausjärjestelyistä. Säännös ohjaa myös hautausjärjestelyjä koskevien erimielisyyksien ratkaisua tuomioistuimissa.

Hautaustoimilakia koskevan hallituksen esityksen yleisperusteluiden mukaan hautaamisessa on otettava huomioon vainajan eläessään esittämät toivomukset ja muiston kunnioittamiseen liittyvät pieteettinäkökohdat, vainajalle läheisten ihmisten tunteet sekä yleensäkin ihmisten peruskäsitys siitä, miten kuolemaan, vainajiin ja hautaamiseen tulee suhtautua. Kulttuurissamme edellytetään arvokasta ja kunnioittavaa suhtautumista kaikkeen, mikä liittyy vainajiin ja hautaamiseen. Koska hautaamiseen liittyy useimmiten myös uskonnollinen näkökulma, uskonnon ja omantunnon vapautta koskevilla perus- ja ihmisoikeussäännöksillä on hallituksen esityksen mukaan tärkeä merkitys hautaustoimen järjestämisessä.

Hautaustoimilain 2 §:n 2 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa on puolestaan todettu muun muassa, että säännöksen suojelukohteena ovat ennen kaikkea vainajalle läheisten ihmisten tunteet ja ihmisten käsitys siitä, miten vainajiin tulee suhtautua. Saman pykälän 3 momentin osalta perusteluissa on puolestaan todettu, että tyypillisiä kysymyksiä, joissa säännös tulee sovellettavaksi, ovat esimerkiksi valinta arkkuhautauksen ja tuhkauksen välillä, hautausmaan ja hautapaikan valinta sekä hautaustoimitus.

Vainajan uskonnollinen tai muu katsomus tulee hallituksen esityksen mukaan ottaa huomioon muun muassa harkittaessa hautaustoimituksen mahdollista uskonnollista sisältöä. Vainajan toivomuksilla tarkoitetaan säännöksessä ensinnäkin vainajan eläessään nimenomaisesti ilmaisevia toivomuksia. Toisaalta säännöksellä on haluttu yleisemminkin ilmaista se periaate, että hautausjärjestelyjä koskevia valintoja tehtäessä lähtökohdaksi tulee ottaa se, mitä vainaja itse olisi toivonut. Vainajan katsomus ja toivomukset tulisi säännöksen perusteluiden mukaan ottaa huomioon niin hyvin kuin se on kohtuudella mahdollista. Säännös ei siten velvoita toteuttamaan sellaisia toivomuksia tai vainajan katsomuksesta johtuvia ratkaisuja, joiden toteuttaminen olisi kohtuuttoman vaikeaa.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on hautaustoimilakia koskevasta hallituksen esityksestä hallintovaliokunnalle antamassaan lausunnossa (PeVL 71/2002 vp) arvioinut hautaamista valtiosääntökysymyksenä todeten ensinnäkin, että vainaja ei ole Suomen perusoikeusjärjestelmässä perusoikeuksien subjekti. Vainajan hautaaminen tämän vakaumusta vastaavasti ja ilman syrjintää on valiokunnan mukaan kuitenkin usein perusoikeuskysymys elossa olevien perheenjäsenten näkökulmasta, erityisesti näiden kuuluessa samaan uskontokuntaan kuin vainaja. Merkitystä on valiokunnan mukaan myös sillä, että perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös ihmisarvon loukkaamattomuudesta ulottaa vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisyksilöiden kohteluun.

Hallintovaliokunta puolestaan korosti mietinnössään (HaVM 21/2002 vp) sitä, että hautaamisessa, tuhkaamisessa ja tuhkan käsittelyssä tulee, mikäli se on mahdollista, kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia voimassa olevien normien puitteissa.

Hautaustoimilain 23 §:n 1 momentin mukaan jollei vainaja ole eläessään nimenomaisesti toivonut tietyn henkilön huolehtivan hautaamiseen, tuhkaamiseen ja tuhkan käsittelyyn liittyvistä järjestelyistä, voivat järjestelyistä huolehtia vainajan eloonjäänyt puoliso tai kuolinhetkellä vainajan kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa jatkuvasti elänyt henkilö sekä lähimmät perilliset. Jollei kukaan edellä luetelluista henkilöistä huolehdi järjestelyistä, voi saman pykälän 2 momentin mukaan myös muu vainajan läheinen huolehtia niistä. Muussa tapauksessa järjestelyistä huolehtii se

kunta, jossa vainajalla oli kuollessaan kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta, tai, jos vainajalla ei ollut kotikuntaa, se kunta, jossa vainaja kuollessaan asui.

Hautajaisjärjestelyjä koskevan pykälän perusteluissa on todettu muun muassa, että lähimmillä perillisillä tarkoitetaan säännöksessä sukulaisia perintökaaren 2 luvussa säädetyn perimysjärjestyksen mukaisessa järjestyksessä. Lapsen tai vailla kumppania eläneen henkilön kuollessa hautausjärjestelyistä vastaavat vainajan lähimmät perilliset perintökaaren mukaisesti.

Ensisijaisena lähtökohtana hautaamisessa ovat vainajan katsomus ja toivomukset. Joissakin tapauksissa vainaja ei ole eläessään nimenomaisesti ilmaissut toiveitaan hautaamisen suhteelle eikä vainajan toivomuksia voida muunkaan selvityksen perusteella päätellä. Tällöin voitaneen lähtökohtaisena olettamana hallituksen esityksen mukaan yleensä pitää vainajan toivoneen hautaamista kotipaikan yleiselle hautausmaalle paikkakunnalla tavanmukaisin hautausjärjestelyin.

Kirkkojärjestys

Kirkkojärjestyksen (8.11.1991/1055/1993) 2 luvun 23 §:n mukaan kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan, jos omaiset tai muut vainajan hautauksesta huolehtivat henkilöt sitä pyytävät. Siunausta ei kuitenkaan toimiteta, jos vainaja on selvästi ilmaissut tahtovansa toisin tai jos pappi siunhoidollisessa keskustelussa tai muulla tavoin saamansa käsityksen nojalla katsoo, ettei kirkolliseen hautaan siunaamiseen ole riittäviä perusteita.

Aiempi kannanottoni

Olen 13.6.2008 antamassani päätöksessä dnro 3557/4/06 todennut muun muassa, että kuolinpesän osakkaiden selvittämällä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa päämiehen kuoleman jälkeen voi olla merkitystä jo käytännön asioiden – kuten hautajaisjärjestelyjen – hoitamisen kannalta. Yleensä kuolemantapauksen sattuessa vainajan omaiset tai muut läheiset ryhtyvät oma-aloitteisesti hoitamaan vainajan ruumiin hautaamiseen tai tuhkaamiseen liittyviä asioita. Omaisilla voi olla sellaista hautajaisjärjestelyiden kannalta olennaista tietoa, jota edunvalvojalla ei välttämättä voi edes olla.

Edelleen totesin, että myös esimerkiksi kysymys kirkkoon kuulumattoman henkilön hautaan siunaamisesta tulee tavanomaisimmin ratkaistavaksi hautajaisjärjestelyistä päätettäessä. Vainajan hautauksesta huolehtivilla henkilöillä saattaa olla tietoa myös vainajan toivomuksista hautajaisten suhteen. Aina tällaisia toivomuksia ei kuitenkaan ole. Tällaisissa tilanteissa säännös jättää omaisille tai muille hautauksesta huolehtiville tahoille mahdollisuuden esittää papille pyyntö toimittaa kirkollinen hautaan siunaaminen. Näin ollen mainittujen tahojen pyynnöstä kirkollinen hautaan siunaaminen voi käytännössä olla mahdollista aina silloin, kun vainajan oma nimenomainen kielteinen kanta ei ole tiedossa. Omaisten ja heidän mielipiteensä selvittämällä voi siten olla merkitystä myös kuolleen päämiehen kirkollisen siunaamisen näkökulmasta.

Holhustoimilain uudistamista koskeva mietintö

Edellä kohdassa 3.1.3 mainitussa mietinnössä todetaan muun muassa, että poikkeustapauksissa myös huolehtiminen päämiehen hautaamisesta voi olla ratkaisu, jolla parhaiten kunnioitetaan vainajan muistoa ja toivomuksia. Edunvalvojan velvollisuuksiin tämä ei mietinnön mukaan luonnollisesti kuulu.

3.3.2

Kannanotto

Kantelussa yleisen edunvalvojan menettelyä arvosteltiin myös siksi, että vainaja oli haudattu kirkollisin menoin, vaikka hän ei eläessään ollut kuulunut kirkkoon. Hän on myös todennut koko tapauksen käsitteilylle olleen ominaista, että kukaan ei ollut kertaakaan ilmaissut olevansa pahoillaan siitä, että asiassa oli käynyt niin kuin oli käynyt.

Totean, että käsitykseni mukaan ei ole sinänsä poikkeuksellista, että edunvalvojat joutuvat huolehtimaan hautajaisjärjestelyistä. Sen ohella, että päämiehellä ei ylipäättäen ole omaisia, esiintyy myös tilanteita, joissa omaiset ovat edunvalvojan tiedossa, mutta he pysyvät hautauksen järjestämisen suhteen passiivisena.

Nyt vainajalla olisi kuitenkin lähtökohtaisesti ollut elossa sellainen lähiomainen, jolle hautajaisjärjestelyistä huolehtiminen olisi hautaustoimilain nojalla ensi sijassa kuulunut ja jolla olisi voinut olla hautajaisjärjestelyiden kannalta merkityksellistä tietoa. Syy siihen, että tähän tahoon ei ollut otettu yhteyttä, ilmenee edellä kohdasta 3.1. Tässäkin asiassa on siten kyse omaisten selvittämiseen liittyvästä seurannaisvaikutuksesta.

Siihen, oliko vainaja elinaikanaan nimenomaisesti ilmaissut kielteisen kantansa kirkolliseen siunaukseen, ei käytettävissäni olleen aineiston perusteella ole mahdollista ottaa kantaa. Toisaalta kirkkoon kuulumattomuudesta ei automaattisesti seuraa, että kirkollista siunaamista ei voitaisi toimittaa. Kantelusta ei toisaalta ilmene, olisiko kantelija pyytänyt vainajan kirkollista siunaamista, jos hänellä olisi ollut mahdollisuus ottaa asiaan kantaa.

Katson, että asiassa ei ole ilmennyt sellaista, jonka perusteella minulla olisi edellytyksiä katsoa hautajaisten järjestämistavan sinänsä loukanneen vainajan muistoa. Saatan kuitenkin edellä esittämäni näkökohdat vastaisen varalle yleisen edunvalvojan tietoon.

Pidän hyvin valitettavana sitä, että tieto lähiomaisen kuolemasta ei ollut tavoittanut kantelijaa ennen kuin vasta perunkirjoituskutsun yhteydessä. Kantelijalla ei siten ole ollut mahdollisuutta edes arvioida osallistumistaan hautajaisiin. Tapahtumien lopputulos on mielestäni ollut omiaan aiheuttamaan kantelijalle mielipahaa. Tämän vuoksi esitän kohtaan 3.2.3 viitaten myös tässä yhteydessä yleisen edunvalvojan harkittavaksi asianmukaisia hyvittämis-toimenpiteitä.

3.4

Perunkirjoituksen järjestäminen ja tapahtumat perunkirjoitustilaisuudessa

3.4.1

Arvioinnin lähtökohdat

Kantelija on arvostellut yleistä edunvalvojaa myös siitä, että tämä oli antanut perunkirjoitustoimeksiannon oikeusaputoimistolle. Kantelijan mukaan hän olisi voinut huolehtia asiasta vähäisemmin kustannuksin, koska toimitus oli vainajan tapauksessa yksinkertainen. Lisäksi kantelija arvosteli oikeusaputoimiston menettelyä asiassa.

Perintökaaren 20 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan osakkaan, jonka hoidettavana pesän omaisuus on, tahi pesänselvittäjän tai testamentin toimeenpanijan, on määrättävä perunkirjoituksen aika ja paikka sekä valittava sitä toimittamaan kaksi uskottua miestä. Jollei osakas, pesänselvittäjä tai testamentin toimeenpanija ole ottanut pesän omaisuutta haltuunsa, tulee muun henkilön, jolla, sen mukaan kuin 18 luvun 4 §:ssä sanotaan, on omaisuus hoidettavanaan, toimituttaa perunkirjoitus.

Edellä kohdassa 3.1.3 mainitussa mietinnössä todetaan muun muassa, että voidaan harkita ohjeistuksen laatimista siitä, missä tilanteissa ja millaisin edellytyksin yleinen edunvalvoja voi joko kuolinpesältä saamansa toimeksiannon perusteella tai ilman tällaista toimeksiantoa suorittaa muita päämiehen kuoleman jälkeisiä tehtäviä kuin niitä, jotka holhoustoimilain ja perintökaaren 18 luvun säännösten nojalla ovat hänen velvollisuutenaan. Monissa tapauksissa on mietinnön mukaan luontevaa, että edunvalvoja toimii ilmoittajana päämiehen jälkeen toimitettavassa perunkirjoituksessa.

Selvityksensä mukaan yleinen edunvalvoja oli keskustellut vainajan serkun kanssa perunkirjoituksesta ja tiedustellut tältä, haluaako hän, että edunvalvoja järjestää sen. Yleisen edunvalvojan mukaan mainittu serkku ei nähnyt estettä sille, että edunvalvoja huolehtii perunkirjoituksesta. Tämän jälkeen yleinen edunvalvoja oli antanut oikeusaputoimistolle sitä koskevan toimeksiannon.

3.4.2

Kannanotto

Tässäkin kohden yleisen edunvalvojan menettelystä tekee kritiikille alttiin se, että hän oli asioinut vain sellaisen tahon kanssa, joka ei olisi ollut kuolinpesän osakas, vaikka hänen olettamuksensa vainajan tädin perillisasemasta olisi pitänyt paikkansa. Sinänsä tapahtumat ovat tältäkin osin pitkälti kytköksissä edellä kohdassa 3.1 käsiteltyyn peruskysymykseen.

Lopputuloksena oli nyt sinänsä ollut, että kantelija ei ollut voinut käyttää kuolinpesän osakkaalle kuuluvaa määräämisvaltaa perunkirjoituksen toimittamisessa. Siihen, oliko tästä voinut aiheutua kantelijalle vahinkoa, ei käytettävissäni olleen aineiston perusteella ole mahdollista ottaa kantaa.

Katson, että asiassa ei tältä osin ilmennyt sellaista, joka antaisi yleisen edunvalvojan osalta aiheutta toimenpiteisiini.

Mitä tulee oikeusaputoimiston menettelyyn perunkirjoitustoimeksiannon hoitamisessa, totean, että oikeusasiamiehen tehtävä ei sinänsä ole tutkia tämänkaltaisten asianajollisten toimenpiteiden hoitamista eli esimerkiksi sitä, millaiset toimenpiteet ovat olleet asian hoitamiseksi tarpeen.

Mitä taas tulee julkisen oikeusavustajan käyttäytymiseen peruskirjoitustilaisuudessa, totean, että osapuolten näkemykset tapahtumista ovat siinä määrin eriävät, että minulla ei käytettävissäni olevan aineiston perusteella ole mahdollisuutta ottaa asiaan tältä osin enemmälti kantaa.

Edellä todetun perusteella kantelu ei tältä osin anna aiheutta toimenpiteisiini.

3.5

Muut väitteet

Muilta osin katson käytettävissäni olevan aineiston perusteella, että asiassa ei ilmennyt sellaista, josta minulla olisi aiheutta lausua enemmälti.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen Keuruun kaupungin 2. yleisen edunvalvojan menettelyn puutteellisuudesta omaisten selvittämisessä ja virheellisyydestä kuolleen päämiehen kotiirtaimiston luovutuksessa hänen tietoonsa.

Samalla esitän niin ikään kohtaan 3.2 viitaten, että yleinen edunvalvoja vielä erikseen selvittäisi edellä tarkoitetun irtaimiston kohtaloa ja selvittelyn lopputuloksesta riippuen harkitsisi tarkoituksenmukaisia hyvitystoimenpiteitä.

Vielä kiinnitän yleisen edunvalvojan huomiota siihen, mitä olen edellä kohdassa 3.3 todennut, ja saatan hänen tietoonsa samassa kohdassa esittämäni hyvittämistä koskevan käsityksen.

Pyydän yleistä edunvalvojaa ilmoittamaan minulle toimenpiteistään 30.6.2011 mennessä.

Edellä todetussa tarkoituksessa lähetän päätökseni yleiselle edunvalvojalle. Samalla lähetän päätökseni tiedoksi Tampereen maistraatille ja Tampereenseudun oikeusaputoimistolle.